

Exploratief onderzoek en procesevaluatie van de delictgerichte contextbegeleiding binnen het jeugddelinquentierecht

Promotor	Prof. Stefaan Pleysier, Leuvens Instituut voor Criminologie, KU Leuven
Co-promotor(en)	Prof. Johan Put, Instituut voor Sociaal Recht en Leuvens Instituut voor Criminologie, KU Leuven
Onderzoeker(s)	Sofie Mathieu, Leuvens Instituut voor Criminologie, KU Leuven

Financiering

Duid aan wat van toepassing is

- Door SWVG uitgevoerd binnen meerjarenprogramma
- Door SWVG uitgevoerd met extra financiering
 - binnen het jaarprogramma
 - buiten het jaarprogramma

1 Situering en probleemstelling

In het decreet betreffende het jeugddelinquentierecht van 15 februari 2019 krijgt 'verantwoordelijkheid' een prominente plaats. De decreetgever verwijst op de eerste pagina van de Memorie van Toelichting naar de vijf principes van de Werkgroep Jeugdsanctierecht als inspiratiebron, waarbij verantwoordelijkheid als eerste principe wordt genoemd. Ook verderop wordt bij de uitgangspunten van de 'Vlaamse visie op de aanpak van jeugddelinquentie', als eerste de verantwoordelijkheid van jongeren als 'uitgangspunt' en 'vertrekpunt' naar voor geschoven (Pleysier, 2019, p. 178-179; Put & Pleysier, 2018).

Verantwoordelijkheid in het kader van het jeugddelinquentierecht moet volgens de decreetgever worden gezien als 'een gedeelde, gedragen verantwoordelijkheid'. Het decreet erkent zo dat jongeren 'jonge mensen zijn, die in groeiende mate verantwoordelijkheid mogen en kunnen opnemen', maar ook dat ouders en opvoedingsverantwoordelijken niet van hun verantwoordelijkheid kunnen worden ontslaan. Minderjarigen moeten worden ondersteund in het 'groeien in verantwoordelijkheid', en dat impliceert ook dat ouders en opvoedingsverantwoordelijken actief moeten worden betrokken in de reactie op een jeugddelict.

In het decreet wordt met andere woorden ruimte gegeven om contextgericht te werken, en is het de 'ambitie om ook effectief met de context van de minderjarige delictpleger aan de slag te gaan' en 'delictgericht te werken' (MvT, p. 6-7). Met de gedeelde of gedragen verantwoordelijkheid waarvan hierboven sprake, verwijst men dus naar 'het gezinssysteem als totaliteit', en moeten 'ouders, opvoedingsverantwoordelijken en kinderen als een geheel bekeken worden waarbij ze samen (kunnen) verantwoordelijk zijn'. De decreetgever wenst om die reden dus ouders en opvoedingsverantwoordelijken te betrekken in de opvolging van de reactie ten aanzien van de minderjarige delictpleger.

Dit wordt verder geconcretiseerd in artikel 18 van het decreet betreffende het jeugddelinquentierecht. Op basis daarvan kan de jeugdrechter of jeugdrechtbank de minderjarige verdachte of minderjarige delictpleger een maatregel of sanctie opleggen waarbij ook 'met de ouders of de opvoedingsverantwoordelijken delictgericht moet worden gewerkt'. Hiermee worden ook de ouders (of opvoedingsverantwoordelijken) expliciet aangesproken en geappelleerd om hun 'verantwoordelijkheid te nemen voor het jeugddelict en de gevolgen ervan'. Het decreet stelt dat het delictgericht werken met de ouders of de opvoedingsverantwoordelijken het doel heeft om 'onder meer aan de relationele en materiële gevolgen van een jeugddelict tegemoet te komen en breuken te herstellen'.

De Vlaamse regering bepaalt de wijze van erkenning van de diensten die instaan voor de begeleiding en ondersteuning van het delictgericht werken en legt regels vast 'voor de organisatie, de samenstelling, de werking, de subsidiëring, alsook de wijze waarop hun werking en de kwaliteit van hun dienstverlening worden geëvalueerd'. Met de rondzendbrief van 6 mei 2019 werd een oproep tot kandidaatstelling voor deze delictgerichte contextbegeleiding verspreid, en sinds september 2019 subsidieert het agentschap Opgroeien zestien Vlaamse diensten voor modules delictgerichte contextbegeleiding. De op deze manier erkende diensten kunnen in delictgerichte contextbegeleiding (DCB of delco) voorzien hetzij als een autonome, ambulante reactie op een jeugddelict, hetzij als deel van een reactie waarbij minderjarige delictplegers ook een vrijheidsberoving en residentiële gesloten begeleiding binnen een gemeenschapsinstelling krijgen opgelegd.

In lijn met een ander uitgangspunt van het decreet jeugddelinquentierecht – *evidencebased* werken wordt als belangrijk werkingsprincipe naar voren geschoven (MvT, p. 10) – dient ook het delictgericht werken (art. 33) een beroep te doen op 'onderbouwde methodieken die inwerken op het gedrag van de minderjarige, de gevolgen van het jeugddelict en die recidive moeten voorkomen'. De diensten die deze delictgerichte contextbegeleiding aanbieden moeten inzetten 'op de breedsporige ondersteuning van de minderjarige en alle relevante betrokkenen uit zijn gezins- en opvoedingsmilieu en andere belangrijke levensdomeinen'. De rondzendbrief die diensten oproep om zich kandidaat te stellen, vroeg deze diensten daartoe verschillende methodieken voor te stellen, en verwees ook expliciet naar het principe van het wetenschappelijk onderbouwd werken.

Dit onderzoek beoogt een exploratief onderzoek en procesevaluatie van de hierboven beschreven delictgerichte contextbegeleiding binnen het jeugddelinquentierecht. In punt 2 'Onderzoeksdoelstelling', en punt 3 'Onderzoeksvragen', gaan we verder in op de opzet van dit onderzoek.

2 Onderzoeksdoelstelling

Verkennd onderzoek. In dit onderzoek wordt op een exploratieve manier de werking en verschillende wetenschappelijk onderbouwde methodieken van de zestien Vlaamse diensten met een erkenning voor modules delictgerichte contextbegeleiding geïnventariseerd. Hierbij hebben we aandacht voor de delictgerichte contextbegeleiding als autonome reactie, dan wel gedeeld in het kader van een ‘forensisch traject’ (combinatie met een gesloten begeleiding binnen de gemeenschapsinstellingen).

Procesevaluatie. Deze verkennende studie vormt de basis voor een procesevaluatie van het aanbod aan delictgerichte contextbegeleiding. In een procesevaluatie kijkt men naar de uitvoering en praktijk van een interventie en wordt onderzocht of uitvoering en praktijk conform de uitgangspunten en doelstellingen van de interventie en gehanteerde methodiek gebeuren. Het spreekt voor zich dat de aandacht op de eerste plaats gaat naar de doelstelling van de concrete interventie (de verschillende vormen van delictgerichte contextbegeleiding), maar ook de bredere doelstellingen die in het kader van het decreet betreffende het jeugddelinquentierecht zijn geformuleerd, worden niet uit het oog verloren (Coeck, Hadermann, Van Kelecom, Put, Pleysier en Goedseels, 2021). In deze stappen “wordt duidelijk ‘wat’ er in de praktijk wordt uitgevoerd, ‘hoe’ dat gebeurt en ‘waarom’ dat zo gebeurt (of waarom juist niet)” (van der Laan & Leertouwer, 2014: 21). Zo’n procesevaluatie sluit aan bij wat men in de literatuur *implementation fidelity* of ‘programma integriteit’ noemt (van der Laan, 2013, p. 215).

De procesevaluatie brengt in kaart wat de doelen van de interventie zijn en welke methodieken er werden gekozen om die doelen te bereiken. Bij die gebruikte methodieken wordt nagegaan in hoeverre ze gebaseerd zijn op wetenschappelijke (*evidence based*) en praktijkonderbouwde (*practice based*) evidentie naar wat werkt. Daarbij hebben we ook aandacht voor de programma integriteit en dus de vraag of de uitvoering van de methodieken voor de delictgerichte contextbegeleiding ook daadwerkelijk gebeurt zoals bedoeld en beschreven (van der Laan, 2013, p. 215). Op basis van die analyse, en mede door het grote aantal organisaties en betrokken actoren, modules en methodieken dat zal worden onderzocht, krijgen we ook zicht op zowel de sterktes en goede praktijken, als valkuilen en uitdagingen in de praktijk van de delictgerichte contextbegeleiding.

Trajectanalyse. Naast het verkennende onderzoek en de procesevaluatie wordt in de mate van het mogelijke ook (een selectie van) de afgelopen trajecten in beeld gebracht, en zal worden gekeken naar het profiel van de jongeren die instromen, de feiten die aanleiding gaven tot de aanmelding, de duur van de begeleiding en het resultaat van de begeleiding. Omdat een harde effectevaluatie (met een gerandomiseerd design en controlegroep) niet tot de mogelijkheden behoort, zal bij deze trajecten vooral worden beschreven wat de doelstelling van het aanbod en de methodiek was, wat men met andere woorden hoopte te bereiken, en wat eventueel indicaties zijn die zicht op de doelbereiking bieden.

Het onderzoek en de verschillende fasen van het onderzoek resulteren in een onderzoeksrapport en leiden ook tot beleidsaanbevelingen met betrekking tot de methodiek en praktijk van delictgerichte contextbegeleiding in Vlaanderen.

3 Onderzoeksvragen

Op basis van bovenstaande paragraaf is duidelijk dat het onderzoek uiteenvalt in drie verschillende (met elkaar verbonden) stappen of fasen. In een eerste stap is het de bedoeling om zicht te krijgen op de ingezette methodieken en de uitrol van deze methodieken in de praktijk. In een tweede stap zal op basis van de in de eerste stap verzamelde informatie een procesevaluatie volgen. In een derde stap worden vervolgens (een selectie van) de afgelopen trajecten in beeld gebracht en geanalyseerd. Elk van deze drie stappen zal het antwoord op bieden op een reeks onderzoeksvragen; in elk van de stappen is ook aandacht voor zowel de 'autonome' delictgerichte contextbegeleiding als de 'gedeelde' trajecten.

Stap 1: Beschrijving en inventaris van methodieken en praktijken

- Welke methodieken zetten de zestien diensten (en gemeenschapsinstellingen) in voor de delictgerichte contextbegeleiding?¹
- Hoe worden deze methodieken in de praktijk gebracht? Wat zijn eventuele verschillen (en verklaringen daarvoor) tussen de methodiek 'zoals voorgeschreven' en de methodiek zoals 'uitgerold'?

Stap 2: Procesevaluatie

- Gebeurt de uitrol van de methodieken voor delictgerichte contextbegeleiding zoals bedoeld en beschreven? In hoeverre wordt dus programma-integriteit nagestreefd en behaald?
- Wat zijn op basis van de analyse en procesevaluatie, goede praktijken en aandachtspunten inzake de uitvoering van delictgerichte contextbegeleiding?

Stap 3: Analyse van (een selectie van) trajecten

- Wat is het profiel van de jongeren en de aanleiding (feiten) van aanmelding voor een delictgerichte contextbegeleiding?
- Wat zijn de trajectkenmerken (duurtijd tussen aanmelding en opstart; duur van de begeleiding; intensiteit en frequentie van begeleidingen)?
- Hoe verloopt de instroom/doorstroom/uitstroom bij gedeelde trajecten (combinatie GI/DCB en uitstroom GI/doorstroom DCB)?
- Hoe verloopt het delen van informatie in de gedeelde trajecten?
- Welke indicaties zijn er op vlak van doelbereiking/resultaat van de delictgerichte contextbegeleiding?

¹ We hebben hierbij aandacht voor de verschillende aspecten van een 'methodiek' of 'jeugdinterventie', zoals die ook worden beschreven door het NJI (Nederlands Jeugdinstituut) en Movisie. De essentiële componenten van een interventie volgens het NJI zijn: (1) probleem, doelgroep en doelstelling, (2) opbouw van de interventie (fasering, beschrijving van sessies), (3) inhoud van de methodiek (technieken, middelen, activiteiten, ingedeeld naar fase), (4) theoretisch onderbouwing (visie, uitgangspunten, theoretische achtergrond), (5) randvoorwaarden voor de uitvoering en (6) beschikbare literatuur (Hermans, 2014, p. 41; Foolen et al., 2011). Het sjabloon dat door Movisie wordt gebruikt, vertoont veel gelijkenissen met het NJI-model: (1) beschrijving methode in termen van doel(en), doelgroep, aanpak, (2) onderbouwing, achterliggende visie en theoretische achtergrond, (3) onderzoek naar praktijkervaringen, (4) effectonderzoek en (5) samenvatting werkzame factoren (Hermans, 2014, p. 42; Movisie, 2012).

- Wat zijn de verwachtingen en ervaringen met betrekking tot het proces, bij cliënten (jongeren, ouders en opvoedingsverantwoordelijken), aanbieders (16 diensten en GI) en de Sociale dienst jeugdrechtbank (SDJ)?

4 Onderzoeksmethode

De drie hierboven geëxpliciteerde stappen in het onderzoek, en de onderzoeksvragen die daarmee worden beantwoord, veronderstellen een onderzoeksdesign en de uitvoering van bepaalde onderzoeksmethoden en vormen van dataverzameling.

De beschrijving en inventaris van methodieken en praktijken (**stap 1**) en de daaropvolgende procesevaluatie (**stap 2**) gebeurt aan de hand van een analyse van *beschikbare documenten* (o.a. aanvraag- en erkenningsdossier), een *schriftelijke rondvraag* bij de zestien diensten en de gemeenschapsinstellingen, gevolgd door een aanvullende *mondelinge bevraging* bij de procesverantwoordelijken van elk van deze actoren. Er zal aanvullend ook een focusgroep worden georganiseerd met een steekproef van teamverantwoordelijken en/of consultants van de Sociale dienst jeugdrechtbank. Deze onderzoeksmethoden moeten ons in staat stellen om zicht te krijgen op de ingezette methodieken en de uitrol van deze methodieken in de praktijk, op de mate waarin programma-integriteit wordt nagestreefd en behaald, en op de aanwezigheid van goede praktijken en aandachtspunten.

De analyse van de trajecten (**stap 3**) zal gebeuren op basis van een grondige *analyse van een selectie van de individuele dossiers* delictgerichte contextbegeleiding (na afronding), zodat met betrekking tot die trajecten zicht wordt gekregen op: het profiel van de jongeren; de aanleiding van de aanmelding; de duurtijd tussen aanmelding en opstart; de duurtijd, intensiteit en frequentie van de begeleidingen; de doorstroom uit geslotenheid naar ambulante delictgerichte contextbegeleiding; en de indicaties op vlak van doelbereiking. Bij de selectie van dossiers zal onder meer rekening worden gehouden met de regionale spreiding, het type aanbieder (HCA en OVBJ) en de diverse modules delictgerichte contextbegeleiding. De finale selectie(procedure) zal worden voorgelegd, besproken en beslist in de stuurgroep van het project. Ontbrekende informatie of bepaalde onduidelijkheden in de dossiers worden opgevangen door een aanvullende *mondelinge bevraging* van de dossierbeheerders.

Tot slot wordt de vraag over de verwachtingen en ervaringen met betrekking tot het proces bij cliënten (jongeren, ouders en opvoedingsverantwoordelijken), aanbieders (16 diensten en GI) en de Sociale dienst jeugdrechtbank (SDJ), beantwoord aan de hand van een *mondelinge bevraging* van deze actoren bij een (afzonderlijke) selectie van afgeronde trajecten.

5 Output

Het onderzoek resulteert in een wetenschappelijk eindrapport en een samenvatting, en wordt na vrijgave gepubliceerd op (o.a.) de website van het Steunpunt WVG.

6 Planning

Looptijd: 1 jaar, start op 1 september 2021, 1 FTE onderzoeker

Fasering:

- Voorafgaand: Literatuurverkenning (methodiek DCB, methodiekomschrijving,...), aanvraag toestemming PRET (PRivacy and ETHics, KU Leuven),...
- Stap 1: Beschrijving en inventaris van methodieken en praktijken
- Stap 2: Procesevaluatie
- Stap 3: Analyse van (een selectie van) trajecten
- Afrondend: Rapportage

	Maand 0	Maand 1	Maand 2	Maand 3	Maand 4	Maand 5	Maand 6	Maand 7	Maand 8	Maand 9	Maand 10	Maand 11	Maand 12
Voor													
Stap 1													
Stap 2													
Stap 3													
Na													
Stuurgroep													

Stuurgroepvergaderingen: startvergadering voorafgaand aan start van het project (maand 0), en vervolgens stuurgroepvergaderingen in maand 5 (overgang tussen stap 1 en stap 2) en maand 11 (afroning stap 3).

De data voor de eerste twee stuurgroepvergaderingen werden ondertussen in overleg met de opdrachtgever vastgelegd:

- Stuurgroep 1 (maand 0) op 26 augustus (14u-16u)
- Stuurgroep 2 (maand 5) op 3 februari (14u-16u)

De onderzoekers zullen ook, volgend op het overleg in de stuurgroep, over het onderzoek en de vorderingen van het onderzoek terugkoppelen ten aanzien van de diensten, via het al bestaande platform en de 'bijeenkomsten diensten delictgerichte contextbegeleiding'. Ook hiervoor werden de eerste twee momenten, in overleg met de opdrachtgever, al vastgelegd:

- Terugkoppeling 1 'Bijeenkomst diensten DCB' op 30 september (9u30)
- Terugkoppeling 2 'Bijeenkomst diensten DCB' op 24 februari (14u)

7 Literatuur

Coeck, I., Hadermann, E., Van Kelecom, E., Put, J., Pleysier, S. Goedseels, E. (2021). *Vooronderzoek 'Monitoring en evaluatie van het decreet jeugddelinquentierecht'*. Steunpunt WVG.

Foolen, N., Van der Steege, M., de Lange, M. (2011). *Beschrijven van methodisch handelen. Handreiking om te komen tot een overdraagbare interventie*. NJI.

Hermans, K. (2014). Methodieontwikkeling, evaluatieonderzoek en de body of knowledge van het sociaal werk. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 23, 1, 33-52.

Movisie (2012). *Hoe schrijf ik een handboek*. Een schrijfwijzer om succesvolle interventies schriftelijk overdraagbaar te maken. Movisie.

Pleysier, S. (2019). Een 'evidence based' jeugddelinquentierecht: what's in a name? In: J. Put, J. Leenknecht (Eds.), *Het Vlaamse jeugddelinquentierecht*, (177-189). Larcier.

Put, J., Pleysier, S. (2018). De ontwikkeling van een nieuw Vlaams jeugddelinquentierecht: een juridisch-criminologische reflectie. In: VRG Alumni (Eds.), *Recht in beweging. 25ste VRG-Alumnidag 2018*, (183-194). Gompel&Svacina.

van der Laan, A.M., Leertouwer, E. (2014). *Monitoring en Evaluatie adolescentenstrafrecht. Een onderzoeksprogramma*, WODC.

van der Laan, P.H. (2013). Het Nederlandse jeugdstrafrecht in het teken van effectiviteit. *Tijdschrift voor Jeugd & Kinderrechten*, 3, 208-224.